

Agnieszka Grzechynka

WIELOKULTUROWOŚĆ, ZEROKULTUROWOŚĆ CZY CYBERKULTUROWOŚĆ?

WPŁYW MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH
NA WSPÓŁCZESNE ROZUMIENIE KULTURY

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie

Kraków 2023

Poszukującym

Spis treści

WSTĘP	9
ROZDZIAŁ I. KULTURA W ŚWIECIE 5.0	19
1.1. „W naszych czasach to było nie do pomyślenia” – omówienie realiów rzeczywistości 5.0	25
1.2. Współczesne sposoby postrzegania roli kultury w społeczeństwie	36
1.2.1. Kultura jako dziedzictwo i element tożsamości narodowej	43
1.2.2. Kultura jako jeden z fundamentów marki narodowej	47
1.2.3. Kultura jako sfera działań artystycznych i kreatywnych	54
1.2.4. Kultura jako narzędzie kontroli	59
1.3. Content and container	66
ROZDZIAŁ II. #KULTURA – POLUB, SKOMENTUJ, UDOSTĘPNIJ	71
2.1. Hasztag: #społeczność	80
2.2. Kluczowe obszary wykorzystania mediów społecznościowych	87
2.2.1. Social media w przestrzeni prywatnej	93
2.2.2. Social media w przestrzeni biznesowej	97
2.2.3. Social media w przestrzeni politycznej	100
2.3. Zagrożenia, wynikające z obecności w mediach społecznościowych	105
2.3.1. Zagrożenia technologiczne	107
2.3.2. Zagrożenia wizerunkowe	111
2.3.3. Zagrożenia społeczne	115
2.4. Social media jako kompetencja kulturowa	117
ROZDZIAŁ III. INKARNACJE KULTURY W ŚWIECIE ERY DIGITAL	125
3.1. Kulturowy efekt Pigmaliona	135
3.2. Zerokulturowość	140
3.2.1. Czy można wylogować się z kultury?	144
3.2.2. Zerokulturowość – wprowadzenie definicji	149
3.2.3. Krytyka zerokulturowości	152

3.3. Hasztag: #cyberkulturowość	155
3.3.1. Czy e-kultura posiada warstwę aksjologiczną?	160
3.3.2. Kultura social media jako subkultura w wymiarze digital	164
3.4. Wielokulturowość	170
3.4.1. Współczesne wyzwania dla wielokulturowości	174
3.4.2. Wielokulturowość 2.0	178
ROZDZIAŁ IV. PRAKTYCZNE WYKORZYSTANIE MEDIÓW SPOŁECZNOŚCIOWYCH W OBSZARZE KULTURY	183
4.1. Social media w promocji kultury i dziedzictwa kulturowego	192
4.2. Social media w edukacji kulturowej	200
4.3. Social media w badaniach kulturowych	207
4.4. Social media a kreowanie kultury partycypacyjnej	210
4.5. Rola mediów społecznościowych w przeciwdziałaniu dyskryminacji i nietolerancji	215
ZAKOŃCZENIE	225
BIBLIOGRAFIA	235
SPISY TABEL, WYKRESÓW, RYSUNKÓW I FOTOGRAFII	247
INDEKS OSÓB	251
SUMMARY: MULTICULTURALISM, ZERO-CULTURE, OR CYBERCULTURE?	255

WSTĘP

Staralem się jedynie, aby ludzkich postępów nie wyśmiewać,
nie oplakiwać i nie potępiać, lecz je zrozumieć.

Baruch de Spinoza

W 2001 roku w Wielkiej Brytanii wyemitowano reklamę PlayStation2, która wydała się przełomowa i niekonwencjonalna – nie tylko jak na owe czasy. Nie zastosowano w niej zaawansowanych rozwiązań technologicznych, nie zaproszono do współpracy celebrytów ani nie kuszono potencjalnych klientów kreatywnymi prezentacjami produktowymi. Przeciwnie – pokazano w niej coś, co zupełnie nie kojarzy się z prestiżem. Zaprezentowano pchły. Spot reklamowy, mający sprawiać wrażenie eksperymentu naukowego¹, ukazywał badacza zamykającego w słoiku wspomniane owady². Początkowo próbowały się z niego wydostać, jednak konsekwentne odbijanie się od zakręconego wieczka zmusiło je do zmiany sposobu zachowania; od teraz podskakiwały jedynie na taką wysokość, jaka została im narzucona. Przełomowy moment eksperymentu stanowiło ponowne otwarcie słoika oraz dostrzeżenie, iż nawet po zdjęciu sztucznej bariery w postaci pokrywy (a następnie

---

1 Autentyczność eksperymentu nie została udowodniona, dlatego autorka nie nadaje mu statusu naukowego i rozpatruje go jedynie w kategoriach kreacji, mającej w metaforyczny sposób ukazywać ograniczenia narzucane poprzez czynniki zewnętrzne.

2 PlayStation 2 (PS2), *Flea Circus – UK TV Advert* (2001), <https://www.youtube.com/watch?v=J8XMMYVi7Jc> [dostęp: 27.02.2023].

nawet zupełnym usunięciu naczynia) owady nadal trzymają się narzuconych im granic; przyjęły bowiem, że ich życiowa przestrzeń posiada określony kształt. Nigdy nie potwierdzono autentyczności eksperymentu, jednak „syndrom tresowanej pchły” okazał się sam w sobie trafną metaforą ludzkiego życia. Przykład ten jest często wykorzystywany podczas szkoleń biznesowych i motywacyjnych, w trakcie których trenerzy przekonują uczestników do tego, że to ich własne umysły są dla nich głównym ograniczeniem, a zaakceptowane przekonania mogą zatrzymać ich potencjał. Jeśli wierzysz, że możesz coś zrobić – osiągniesz to; jeśli jesteś przekonany, że nie podasz – tak też się stanie – powtarzają. Przekaz wspomnianej reklamy coraz częściej odnoszony jest jednak także do innej sfery ludzkiego życia – kultury.

Szybkie zmiany technologiczne, przeobrażenia pokoleniowe, a także pojawienie się nowych cywilizacyjnych potrzeb oraz oczekiwań społecznych sprawiły, że wiele tez i zjawisk, przyjmowanych przez wieki jako niepodważalne paradygmaty, poddawanych jest ponownej weryfikacji. Nowe narzędzia cyfrowe, dostęp do niemal nieograniczonych zasobów, jak również techniczna zdolność sięgania po globalne pokłady informacyjne, pozwalają ludziom – przynajmniej w teorii – na samodzielne dociekania nad istotą i znaczeniem zjawisk społecznych. Zmiany, które nastąpiły w tym obszarze, nakładają się na dodatkowy fenomen, który w skali globalnej identyfikowany bywa jako „redefiniowanie ludzkiej tożsamości”. Coraz częściej zaobserwować można ruchy i postawy kwestionujące zastany porządek i wzorce, a ich sympatycy podkreślają, że nie są w stanie identyfikować się z normami, które zostały im podyktowane w procesie socjalizacji. Szeroko rozumiana kultura i tradycja, które dotąd stanowiły główne źródło tożsamości, zaczęły być postrzegane tak, jak przywoływany już słoik, ograniczający wolność pcheł – jako ramy, które narzucają indywidualnym jednostkom określony, ujednolicony format myśli, wierzeń i schematów interpretacyjnych. Niejednokrotnie dają się słyszeć głosy twierdzące, że kultura – a więc czynnik, który dawał poczucie

bezpiecznego zakorzenia w określonej wspólnocie – dziś postrzegany jest jako element obcy, podyktowany jednostce z zewnątrz, od najmłodszych lat blokujący jej potencjał twórczego poznawania świata oraz samego siebie. Być może więc – pytają – należy odrzucić kulturowe etykiety, a następnie samodzielnie określić własną tożsamość oraz wynikające z niej potrzeby, wartości i wzorce?

Autorka postanowiła zbadać to zagadnienie i zadać pytanie o to, w jaki sposób kultura jest – i może być – pojmowana przez kolejne pokolenia. Swoje rozważania prowadzić będzie w kontekście postępujących zmian technologicznych, które – jej zdaniem – mają największy wpływ na przeobrażenia ludzkiej świadomości. Nowoczesne technologie informacji, w tym media społecznościowe i sztuczna inteligencja, pozwoliły na nieograniczony kontakt z osobami wyznającymi różnorodne wartości i wybierającymi odmienne modele życia. Możliwość doświadczania alternatywnych bodźców kulturowych, w połączeniu z obserwacją konsekwencji utrwalania dogmatycznych modeli obyczajowych, jak również z pragnieniem buntu i całkowitej zmiany (które są naturalnymi zjawiskami pokoleniowymi), staje się silnym bodźcem do poszukiwania nowej tożsamości. W początkowej fazie rozwoju internetu, gdy zaczęły zanikać granice między światem online i offline a mnogość kultur na stałe wpisała się w społeczny krajobraz, wydawało się, iż to globalizacja stanowić będzie kluczowe wyzwanie. Zakładano, że kultura masowa okaże się zagrożeniem dla tradycji narodowych i regionalnych, a jedyną dla niej tamą może się okazać praktykowanie idei wielokulturowości (rozumianej jako zapewnienie przestrzeni i warunków do funkcjonowania wielu kultur w ramach jednego państwa). Nie przypuszczano jednak, że kolejne dekady przyniosą znacznie poważniejsze wyzwanie: jednoczesne rodzenie się tak swoistej kultury cyfrowej, jak i zjawiska, polegającego na pełnym odrzuceniu wzorców kulturowych.

W swojej pracy autorka będzie się starała odpowiedzieć na pytanie zarysowane w tytule książki i przedstawić możliwe scenariusze rozwoju kultur w realiach 5.0. Dostrzega ona trzy różne

drogi, które nie muszą się jednak wykluczać – i prawdopodobnie obserwować będziemy ich równoległą ewolucję. Pierwsza z nich – wielokulturowość: do tej pory okazywała się najsukuczniejszym mechanizmem ochrony i rozwoju etnicznej różnorodności. Aby móc nadal realizować tę funkcję, będzie się jednak musiała dostosować do zmieniających się realiów, a także do wyzwań cyfrowych, które bezpowrotnie zmieniły ludzkie spojrzenie na proces budowania tożsamości narodowych, regionalnych i indywidualnych. Warto jednak zaznaczyć, iż na znaczeniu zyskiwać może zjawisko przeciwne, zasygnalizowane już przez autorkę – coraz powszechniejsze dążenie do odrzucania jakichkolwiek wzorców kulturowych (choć niekoniecznie do wyzywania się reprezentowanych przez nie wartości).

Autorka zauważa, iż niejednokrotnie dochodzi do postrzegania procesów ukulturalniania przez pryzmat efektu Pigmaliона; zrozumienie tych mechanizmów sprawia, że jednostki czują się zmanipulowane i dążą do redefiniowania własnej tożsamości w oderwaniu od jakichkolwiek ustandaryzowanych norm. Zdaniem autorki, trend ten warto rozważyć w sposób naukowy, dlatego zaproponuje ona dla niego własny termin oraz definicję. Wprowadzając pojęcie *zerokulturowości*, autorka omówi zjawisko, w którym granice między kulturami nie tylko spontanicznie zanikają, ale także są bardzo świadomie usuwane. Jednostka nieidentyfikująca się z emanacjami kultury, ale nadal czująca przywiązanie do uniwersalnych wartości, próbuje kształtować swoją tożsamość w taki sposób, aby odpowiadała wymogom czasu i miejsca. Tradycja przestaje zatem pełnić rolę głównego czynnika identyfikacyjnego, a staje się wyłącznie jednym z wielu, wpływających na jej życie i zachowanie³ – pod wa-

---

3 Oczywiście – czego niepodobna zanegować – świadoma chęć odrzucenia wpojonych wzorców może napotkać podświadomy opór. Jednostka poddawana procesom socjalizacji nie jest w stanie – by użyć tu terminologii technicznej – „zresetować własnych ustawień i przywrócić się do ustawień fabrycznych”. W toku prac autorka postara się zatem przeanalizować, w jakim stopniu człowiek może odrzucić wpojone wzorce, a w jakim będą one kierowały jego postępowaniem niezależnie od wyrażanej woli.

runkiem jednak, że zostanie przez człowieka świadomie wybrana. Czy jednak deklarowany brak przywiązania do określonej kultury i selektywne sięganie po konkretne czynniki tożsamościowe nie stanie się paradoksalnie... nową, osobliwą kulturą? W odczuciu piszącej te słowa, rodzące się właśnie zjawisko jest efektem jednoczesnego rozwoju technologii i globalizacji, które umożliwiły łatwiejsze kontakty między uczestnikami różnych kultur, pozwoliły na weryfikację własnych wzorców, a także zderzanie ich z alternatywnymi modelami kulturowymi. Rozważenie powyższych zjawisk wydaje się konieczne szczególnie w kontekście dalszych przemian cyfrowych, które już dziś uważa się za impuls zdolny doprowadzić do rozwoju osobliwej, hybrydowej cywilizacji.

Ostatnie ze wspomnianych zjawisk – jednoczesne egzystowanie ludzi tak w rzeczywistości offline, jak i online – skłania autorkę do przyjęcia kolejnej tezy. Podejmując namysł nad dwoma wspomnianymi już kierunkami rozwoju teorii i praktyki kultury, rozważyć należy także scenariusz trzeci – ewolucję *cyberkultury*. Zjawisko, którego specyfikę autorka nakreśliła już w 2022 roku w rozdziale pt. *Wielokulturowość w cyberprzestrzeni*, opublikowanym w monografii *Wielokulturowość*⁴, w niniejszej publikacji zostanie omówione szerzej oraz przeanalizowane w kontekście innych, równoległe obserwowanych procesów kulturowych oraz technologicznych. Niezaprzeczalnie bowiem internet, media społecznościowe i sztuczna inteligencja doprowadziły do powstania struktur, które mogą stanowić fundament dla nowej wersji kultury cyfrowej (lub wręcz licznych e-subkultur). Czy okaże się ona zagrożeniem dla tych tradycyjnych? Czy będzie w stanie z nimi bezkolizyjnie koegzystować? A może stanie się szansą na ich wzmocnienie i zwiększenie atrakcyjności tradycji w oczach kolejnych pokoleń?

---

4 A. Grzechynka, *Wielokulturowość w cyberprzestrzeni*, w: *Wielokulturowość* (Słowniki społeczne, t. 6), red. B. Szlachta, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2022, s. 373–394.

Dla jasności wyводу autorka zdecydowała się podzielić niniejszą publikację na cztery tematyczne rozdziały. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Kultura w świecie 5.0*, autorka przyjrzy się współczesnym realiom społecznym i zinterpretuje je w kontekście transformacji cyfrowej, którą Philip Kotler i Hermawan Kartajaya określili mianem ery *next tech*. Nakreśliwszy tło dla dalszych rozważań, autorka omówi ewolucję samego pojęcia „kultura” oraz przedstawi role, które pełni ona we współczesnym społeczeństwie. W rozdziale drugim wprowadzi czytelnika w świat mediów społecznościowych, przedstawi dogłębną analizę kluczowych obszarów wykorzystania social mediów, a także spojrzy na nie jako na nową kompetencję społeczną i kulturową. W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Inkarnacje kultury w świecie ery digital*, autorka zaproponuje i omówi pojęcia: *wielokulturowości 2.0*, *zerokulturowości* oraz *cyberkulturowości*. Czyniąc to, przyglądać się będzie kulturze w sposób funkcjonalny, zakładając, że stanowi ona swoisty pakt, który jest akceptowany przez członków danej społeczności. Przyjmuje, iż w konkretnym momencie historii grupa ludzi, ukształtowana przez wiele zmiennych czynników zewnętrznych, spontanicznie lub celowo wypracowała swoje charakterystyczne wzorce życia, sposoby postrzegania siebie i świata oraz rozpoczęła pielęgnowanie wspólnych tradycji, aby identyfikować się z nimi i przekazywać je kolejnym pokoleniom. Rozważania teoretyczne autorka zwieńczy rozdziałem czwartym, który będzie miał charakter praktyczny. Znajdą się w nim przykłady wykorzystania nowoczesnych technologii do ochrony i rozwoju tradycyjnych kultur, ze wskazaniem potencjalnych zagrożeń, które mogą na nie czyhać w świecie cyfrowym.

W publikacji autorka odnosić się będzie do aktualnego stanu badań, prowadzonych zarówno na pograniczu dziedzin politologii i kulturoznawstwa, jak i socjologii, psychologii, marketingu oraz public relations. Autorka uważa bowiem, że tak złożone zjawiska, jak proces kształtowania ludzkiej tożsamości, winny być analizowane możliwie kompleksowo i holistycznie. O ile namysł nad kształtem i rolą współczesnej kultury (w tym

cyberkultury) podejmowany jest chętnie⁵, o tyle badania nad zjawiskiem odwrotu od kultury *per se* stanowią margines naukowych dociekań. Jako że pisząca te słowa w swojej praktyce zawodowej zajmuje się aktywnie prowadzeniem kampanii z obszaru social media marketingu, w swoich rozważaniach sięgać będzie także po kluczowe branżowe raporty, opracowania, *case studies* oraz własne, autorskie metody wykorzystania tych narzędzi, które w 2021 roku opisała w monografii *Lean social media*⁶. Autorka dowodzić będzie, że media społecznościowe wpływają na kreowanie kultury partycypacyjnej oraz mogą być wykorzystywane w celu badania i analizowania trendów kulturowych, dlatego czerpać będzie z licznych źródeł online, w tym studiów przypadku o różnorodnym charakterze. Powyższe działania posłużą do stworzenia kontekstu interpretacyjnego dla obserwacji, które prowadziła w mediach społecznościowych w trakcie ostatnich trzech lat, starając się zidentyfikować zjawisko *zerokulturowości*, a także dostrzec czynniki, które charakteryzują działania sympatyków tego podejścia⁷.

---

5 Autorka, po zapoznaniu się z obecnym stanem badań, dokona krytycznej analizy ogłoszonych wyników, a także odwoła się do istniejących już teorii, koncepcji oraz definicji.

6 A. Grzechynka, *Lean Social Media. Szczupłe zarządzanie marką w mediach społecznościowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2021.

7 Badania prowadzone były w latach 2021–2023 i miały na celu zgłębienie wpływu mediów społecznościowych na współczesne rozumienie kultury, ze szczególnym uwzględnieniem wstępnej tezy autorki, która zakłada, iż coraz powszechniej obserwuje się osobliwe oddzielanie znaczeń i wartości od ich kulturowych nośników. Selekcja próby była kluczowym elementem procesu badawczego. Przy użyciu wstępnej analizy publikowanych treści, autorka zidentyfikowała i wybrała 32 profile w mediach społecznościowych (głównie na platformach Instagram i uzupełniająco na Facebooku), które spełniały określone kryteria. Priorytetowym celem autorki było wyselekcjonowanie kont, których autorzy konsekwentnie prezentowali treści charakteryzujące się równoczesnym odwoływaniem się do określonych wartości kulturowych oraz kwestionowaniem konwencjonalnych nośników tychże. W skład badanej grupy autorka włączyła przedstawicieli obu płci, w różnym wieku, pochodzących zarówno z Polski, jak i spoza jej granic oraz parających się różnorodnymi formami aktywności zawodowej. Początkowym etapem badań było przeprowadzenie analizy treści publikowanych na wybranych profilach społecznościowych. Materiały te obejmowały teksty, zdjęcia, grafiki, wideo, a także interakcje z użyt-

Autorka ma nadzieję, że jej badania oraz próby scharakteryzowania nowych zjawisk w obszarze badań nad kulturą staną się początkiem dalszych analiz, prowadzących do lepszego zrozumienia otaczającej nas rzeczywistości. Kultura nie jest – i nigdy nie była – zjawiskiem stałym i niezmiennym. Ewoluowała wraz ze swoim otoczeniem, ponieważ to ludzie są jedynym gwarantem jej przetrwania. W toku dziejów pozwalała na autoidentyfikację, zapewniała poczucie bezpieczeństwa, określała przynależność do danej wspólnoty. Niezaprzeczalnie dawała także władzę tym, którzy potrafili ją wykorzystać do zjednoczenia społeczeństwa wokół określonej idei. Pozostawała jednak żywa jedynie tak długo, jak długo zdolna była zaspokajać potrzeby jednostek, które zdecydowały się ją przyjąć. Realia społeczne, globalne zmiany, rozwój technologii i nauki, wzrost poziomu świadomości oraz nowe oczekiwania i potrzeby ludzi nie pozostają zatem bez wpływu na zjawiska kulturowe. Pomimo więc, iż niejednokrotnie chcielibyśmy spoglądać na kulturę jako na jedyny, stabilny fundament życia społecznego, należy założyć, że także ona będzie się zmieniać, rozwijać lub zanikać, niejednokrotnie podążając w nieoczywistych kierunkach.

Kończąc uwagi wstępne, autorka pragnie poczynić finalną uwagę, niezwykle istotną z punktu widzenia interpretacji treści niniejszej książki. Będą tu przytaczane różne opinie i opisywane zjawiska, które niejednokrotnie mogą się wydać kontrowersyjne lub wywołać uczucie dyskomfortu. Autorka czynić to będzie świadomie, w celu maksymalnie pełnego zaprezentowania różnorodnych zjawisk, obserwowanych w przestrzeni publicznej a wpływających na kształt współczesnych procesów

---

kownikami. Celem analizy było zrozumienie sposobu, w jaki autorzy prezentowali swoje wartości i relację z kulturą. Następnie autorka skupiła się na identyfikacji schematów zachowań i myślenia, powtarzających się na przestrzeni prawie trzech lat badań. Przez systematyczne porównywanie treści i reakcji społeczności, dążyła do wyłonienia spójnych trendów, które mogą wskazać na zmiany w sposobie rozumienia i kształtowania kultury. Zgromadzone dane poddawane były analizie jakościowej, a także osadzone w kontekście aktualnego stanu badań. Finalnie posłużyła one do podjęcia próby zdefiniowania nowego zjawiska, określonego przez autorkę mianem *zerokulturowości*.

kulturowych. Ma nadzieję, że zachęca czytelnika do samodzielnych interpretacji, a także zadawania kolejnych pytań. Pisząca te słowa nie daje sobie prawa do wartościowania i oceny opisywanej rzeczywistości, nie będzie także próbowała przypisywać żadnemu zjawisku statusu słuszności ani określać go mianem dogmatu.